

ANSVAR OG GENSVAR

”DOVNE ROBERTS” FORGLEMMEELSE

Fire gange har jeg både meget konkret og i overført forstand fået et ansvar. Først en gang i Aarhus, dernæst en gang i Aalborg og endelig to gange mere i Aarhus. Det er de fire gange, hvor en jordemoder har lagt en lille datter i mine arme, og hver gang er jeg blevet fyldt af en stærk følelse af kærlighed, hengivenhed, omsorg – og ansvar. Ni måneder havde min hustru og jeg ventet på hver af vores fire piger. Men selv om lægerne med nogenlunde sikkerhed kunne forudsige, hvornår fødslen ville indtræde, så var jeg ingen af gangene alligevel helt forberedt på den forandring, som dette lille menneske ville indebære for mig. Pludselig sad jeg med et nyt menneske i mine arme. **Det lille barns sårbarhed og afhængighed kaldte på mine allerdybeste følelser af, at jeg skulle være mig mit ansvar bevidst.**

Jeg trækker mine egne erfaringer som nybagt far frem, fordi det kendetegner ansvarsbegrebet, at vi på den ene side kan reflektere over, hvad det rummer, og hvordan vi vil løfte det. Men på den anden side betegner det netop også ansvar, at vi ikke bare kan tænke os til det. Det er en opgave, vi får givet. Derfor står vi også til ansvar over for den eller dem, der har givet os ansvaret. I

eksemplet med mine døtre kan vi sige, at jordemoderen lægger ansvaret i mine arme, og det er nu op til mig at tage vare om mine døtre, indtil de er voksne og selvstændige mennesker.

Omvendt giver det ikke så meget mening at tale om, at jordemoderen gav min hustru og mig ansvaret for vores børn. Som teolog tror jeg snarere, at det ultimativt set var Gud, som gav os den opgave, mens en biolog nok vil mene, at det er naturens gådefulde møde mellem et æg og en sædcelle, der i sidste ende løber med æren.

Mere overordnet giver vi mennesker hinanden ansvar i samfundet. Da vores politikere i løbet af det 20. århundrede udformede velfærdsstaten, var et centralt spørgsmål netop, hvordan vi millioner af vidt forskellige danskere kunne tage vare om hinanden fra vugge til grav.

Dette fællesskab udfordrede ”Dovne Robert” for eksempel i efteråret 2012, da han i et tv-interview på DR2 udtalte, at han hellere ville leve af kontanthjælp end tage et job, der ikke gav mening for ham. Den livsstil havde han foretrukket i nu 11 år. For ham var det et ganske enkelt spørgsmål om, at han havde ret til kontanthjælp, og derfor ville han ikke påtage sig et arbejde som eksempelvis gulvsliber eller pedel.

Roberts synspunkt vakte stor furor, fordi mange danskere mente, at han med sine valg nassede på velfærdssamfundet uden at være villig til at yde sit bidrag til fællesskabet. Vi kan derfor hævde, at Robert indtager en noget nær ansvarsløs position. Først og fremmest fordi

han kun orienterer sig ud fra, hvad han som enkeltperson kan få en gevinst ud af og dermed ser bort fra, hvad han kan bidrage med i forhold til alle os andre.

Debatten om ”Dovne Robert” viser også, at ansvarsbegrebet sætter os ind i forpligtende sammenhænge. Når Robert betonedede sin ret til kontanthjælp, argumenterede han ud fra den rettighed, han havde som individ. Jeg vil vove den påstand, at Robert glemte, at han kun kunne hævde sin ret, fordi der var en hel masse andre borgere, der både ideologisk og ved at stille deres ressourcer til rådighed havde gjort det muligt for ham. I stedet for at insistere på sin ret kunne Robert have spurgt sig selv: Har jeg et medansvar for at opretholde og udvikle det politiske fællesskab, som jeg er en del af?

EN ANSVARSFULD BEDSTEMODER

Jeg begyndte at skrive disse linjer i begyndelsen af 2016 og kunne se tilbage på et valgår. Sammen med resten af den danske befolkning havde jeg med min stemme videregivet det politiske ansvar for Danmark fra socialdemokraten Helle Thorning-Schmidt til venstremanden Lars Løkke Rasmussen. I lyset af de enorme udfordringer med flygtninge og finanskriser, terrorangreb og borgerkrige i Mellemøsten, som Europa er stillet over for, kræver det grundige overvejelser for hver enkelt borger, inden han eller hun placerer sin stemme.

Ved næste valg skal vi vælgere tage stilling til, om Løkke og kompagni har gjort det godt nok til at fortjene vores stemme, eller om vi foretrækker at overlade

ansvaret for Danmark de næste fire år til for eksempel socialdemokraten Mette Frederiksen. Det politiske ansvar, som vi betror vores politikere, er altså en form for gensvar på den stemme, vi afgiver i stemmeboksen. På dansk finder vi denne betydning i ordets historie, hvor det er afledt af at 'gen-svare'. De engelske udtryk *response* og *responsibility* trækker på det latinske *respondeo*. Det tyske *ver-antwortung* ligger meget tæt op ad det danske 'gen-svar'. Gensvaret indgår altså i en form for samtale, hvor vi svarer igen ved at påtage os det ansvar, der er blevet lagt hen til os.

Ansvar dækker på den måde over mange af de forbindelser, vi har til hinanden som mennesker. Det er derfor også et etisk begreb, for ansvaret fremhæver, at vi er afhængige af hinanden. Jeg kan altså ikke pludselig vågne op en dag og helt alene være ansvarlig. **Ethvert ansvar kan kun vokse frem mellem mennesker eller andre levende væsner.** Det kan ikke gro i et tomrum; det opstår derimod i en situation, hvor andre mennesker forventer, at vi udfører en bestemt handling på en bestemt måde og inden for et bestemt tidsrum.

Den danske teolog og filosof K. E. Løgstrup formulerer i sin bog *Etiske begreber og problemer* fra 1971 meget præcist ansvar på følgende vis: "Ansvarlig bliver man af, at noget kommer til at bero på én". Samme pointe viser sig i sproget, hvor ansvaret på dansk "bæres", det "lægges over på én," vi "påtager" os det – ligesom man kan "skubbe ansvaret fra sig".

Løgstrups formulering minder om den måde, som

den tyske teolog Dietrich Bonhoeffer definerer begrebet på. På den ene side forstår Bonhoeffer meget overordnet livet som udtryk for ansvar. På den anden side er der også noget meget konkret over begrebet i hans øjne.

Efter Adolf Hitlers magtovertagelse i 1933 var Bonhoeffer fra den første dag skeptisk over for nazismen og dens førerideologi. Denne bekymring kendetegnede hele hans familie. For en del år siden faldt jeg over en beretning om hans bedstemoder, som de nazistiske stormtropper forsøgte at forhindre i at handle i en jødisk forretning. Den 90-årige dame skubbede sig blot vej igennem dem, købte sine varer og sagde på vej ud: ”Jeg handler, hvor jeg altid har handlet”.

Samme ansvarsfølelse og retfærdighedssans fik barnebarnet Bonhoeffer til at forsøge at engagere det internationale kirkesamfund i kampen mod nazismens indtog i Tyskland. Disse bestræbelser førte Bonhoeffer ind i en tættere og tættere alliance med de modstandskræfter, der ønskede Hitler fjernet fra magten. Han kunne ikke forene nazisternes tiltagende overgreb på jøderne med sin kristne overbevisning.

I slutningen af 1930'erne mærkede Bonhoeffer derfor også den tyske jord brænde under sig og valgte at flygte til USA. Den 2. juni 1939 drog han af sted med skib til New York, men allerede ved afgang var han i tvivl om, hvorvidt han havde truffet den rette beslutning. Hans dagbøger fra rejsen derover viser også, hvordan han tumlede med tvivlen. Kort efter ankomsten fortrød han da også sin beslutning:

”Jeg har begået en fejl ved at komme til Amerika. Jeg må gennemleve denne svære tid i vores nations historie med det kristne folk i Tyskland. Jeg vil ikke have nogen ret til at deltage i genopbygningen af det kristne liv i Tyskland efter krigen, hvis jeg ikke tager del i denne tids prøvelser med mit folk ...”

Den 8. juli 1939 gik han atter ombord på et skib med kurs mod Tyskland. Formentlig fordi han følte, at han løb fra sit ansvar ved at tage væk fra sit fædreland, der var på nippet til at starte Anden Verdenskrig. Da han kom tilbage, engagerede han sig stadig mere i kampen mod Hitler og var i 1943 med i de modstandsgrupper, der stod bag to attentatforsøg på Hitler.

I april samme år opsøgte Gestapo ham i hans forældres hjem i Berlin og arresterede ham. Resten af krigen tilbragte han i fangenskab, og den 9. april 1945 henrettede nazisterne ham ved hængning i koncentrationslejren Flossenburg, kun en måned før krigen sluttede.

X ER ANSVARLIG ...

Beretningen om Bonhoeffer fortæller os helt konkret om, hvad det kan indebære at tage ansvaret for en hel nation på sig. Men lidt mere abstrakt kan vi i enhver form for ansvar faktisk finde en logisk struktur. Den amerikanske teolog Gerald P. McKenny har ligefrem sat det på formel og hævder, at et ansvar altid er udtryk for, at ”X er ansvarlig for Y over for Z”. Det kan lyde lidt formelt og teoretisk, men hvis vi sætter konkrete perso-